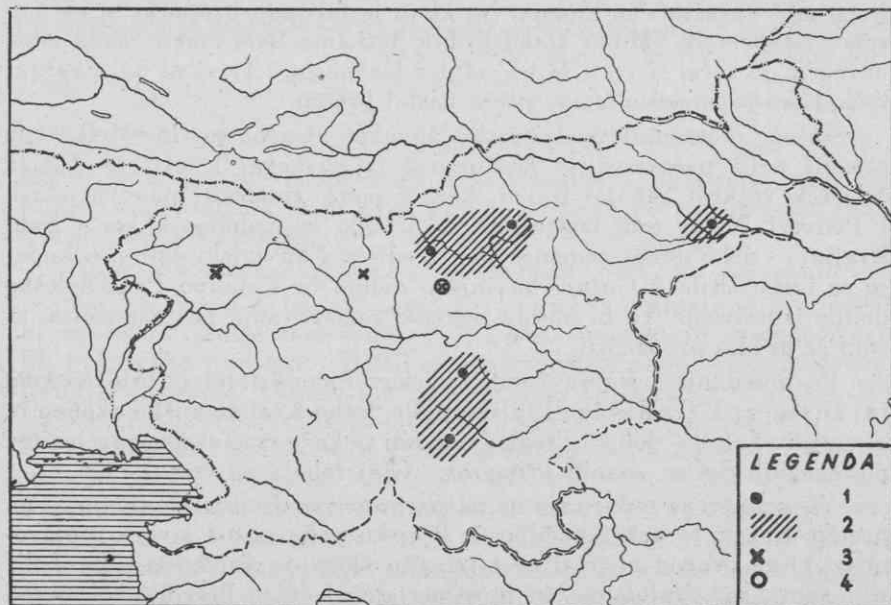

NOVO O »NAŠI« TRADICIONALNI LUTKI

Niko Kuret

Raziskovalno delo N. Bonifačiča Rožina na hrvaškem etničnem ozemlju je, kakor priča njegova študija »Šante i Pante«, bistveno razširilo naše poznavanje ljudske lutke »s križem in ležečim lutkarjem«.

Dosedanji pojavi tradicionalne lutke z ogradjem v obliki križa in ležečim lutkarjem na slovenskem ozemlju — 1: ugotovljena nahajališča, 2: domnevni okoliš razširjenosti, 3: poročila o potujočih lutkarjih z ročnimi lutkami, 4: domače (godčevske) ročne lutke

Na Slovenskem svoječasnih raziskav¹ nismo intenzivno nadaljevali. Začasno smo se omejili samo na anketo, ki smo jo izvedli v prvi polo-

¹ Gl. moje »začasno poročilo« Zanimiva oblika ljudskega lutkarstva na Slovenskem, v: SE 10 (1957) 115—124.

vici 1960.² Odziv nanjo je bil, žal, nezadovoljiv. Prinesla nam je tudi en sam nov podatek.

Poročevalec³ je videl predstavo 1946 na Višnjah pri Ambrusu v Suhi Krajini. Igrá se samo na ohceti, nastopata pa lutki v prizorih o davkarju in kmetu ali o dveh kmetih mejaših. Pokrajinsko bi se dal ta primer uvrstiti v okoliš Suha Krajina — Temeniška dolina.⁴ Terensko raziskovanje bi morda odkrilo še več primerov in pomagalo določiti smer provenience. Za zdaj ga moramo odložiti.

Med zapiski Instituta za glasbeno narodopisje (= GNI) v Ljubljani pa smo našli podatek iz Podveže pri Lučah v Gornji Savinjski dolini. Dne 11. julija 1958 je povedala Minka Mlačnikova dr. Valensu Vodušku,⁵ da je njen brat Tomaž Mlačnik, »ki so ga na Ogrskem ubili« (?), znal narediti »Gašperja in Miho«, ponavadi takrat, ko so meli proso. Legel je pod klop (»stol«) in z vsako roko zgrabil za »kol«. Nanj je nasadil »pruštof« in klobuk. Na klopi je bil snop prosa, ki bi ga morala »Gašper« in »Miha« (tako je bilo lutkama ime) zmeti. Toda eden navzočih je začel ščuvati Miho: »Udár Gašperja!« Ta si ni dal dvakrat reči. Tako je namesto metve prosa nastal pretep.

Ta očitni sorodnik međimurskih junakov »Gašparja« in »Melka«⁶ je utegnil priti naravnost iz Međimurja (»Ogrskega«?), ako je Tomaž Mlačnik večkrat zahajal tjakaj, kar bi moral pojasniti ponovni obisk v Podveži. Ni pa tudi izključeno, da je bilo — podobno kakor v Suhi Krajini — neko doslej neugotovljeno središče v Savinjski dolini, odkoder so se lutke širile v Gornjo Savinjsko dolino in v dolino Pake-Šaleško dolino (Plešivec).⁷ To bi morda dognalo raziskovanje na licu mesta, ki zanj še ni bilo priložnosti.

Po dosedanjem stanju naših raziskav imamo torej na Slovenskem tri lutkovna središča: Ptujsko polje, Suho Krajino-stiško okolico in Savinjsko-Šaleško dolino. Preglednica naj pokaže morfološko razčlenitev posameznih doslej znanih primerov. (Glej tabelo na strani 159.)

Vsi primeri se reducirajo na najpreprostejšo dramatsko akcijo — na pretep. Kažejo se neke značilnosti: Ptujsko polje pozna živega protagonista, ki ga drugod ni, vsaj ne z izrazito vlogo; savinjsko-šaleški okoliš se omejuje na pantomimo, ki jo usmerjajo gledalci. Besedilo se povsod

² Vprašalnica št. (= vpr.) 8. B Instituta za slovensko narodopisje SAZU (= ISN) v Ljubljani 1960 (priloga Glasniku Slovenskega etnografskega društva 2, 1959/60, št. 3).

³ Vpr. 8. B. 1.

⁴ Prim. primer z Ilovca pri Mekinah nad Stično v zapisu dr. Milka Matičetovega, SE n. d. 116—119.

⁵ GNI T. 33. B, 5, 53—5, 28.

⁶ Melko je kajkavska okrajšana oblika imena Melhior (kakor je tudi v slovenščini Miha lahko < Melhior).

⁷ Prim. opis dr. R. Hrovatina, SE n. d. 119—120.

Kraj	Ogrodje	Ime	Ime lutkarja in vlog, vsebina prizora	Ziv protagonist
Ptujsko polje	križ	lilek	Franc Šmigoc — »Šmigoc in Vedan«: prepir za mejo	»Sodnik«
Stiška okolica	prečnik	?	Tone Pintar — »Miha in Janez«: mlatev	—
Suha Krajina	?	?	neznano — neznani: davkar in kmet, prepir za mejo (»dva mejaša«)	—
Saleška dolina	križ	?	neznano — neznani: prepir (pretep) za zemljo (pantomima)	gledalci usmerjajo dogajanje s klici in pripombami
Gornja Savinjska dolina	prečnik	?	Tomaž Mlačnik — »Gašper in Miha«: pretep namesto metve (pantomima?)	gledalci ščuvajo oba mlatiča k pretepu

improvizira, dejanje pa je vzeto iz neposrednega zanimanja kmečkega okolja: meja, mlatev, davkarija. Povsod so lutke del občestvenih zabav (ohcet, fantovska gostija).

To je vse, kar doslej vemo o tradicionalni lutki na slovenskih tleh.

Na tem mestu ne bi želel opustiti ekskurza o pravih ročnih lutkah, ki smo o njih dolgo časa sodili, da jih naše ljudstvo ni sprejelo, kakor jih je sprejelo ljudstvo v Italiji (Facanapa, Pulcinella, Arlecchino itd.), Nemčiji (Kasperl, Tünnes itd.), na Češkem (Kašpárek), v Rusiji (Petruska). Že navedena vprašalnica (ISN vpr. 8 B) je prinesla glede tega nekaj skromnih podatkov, ki jih ne gre zametati. Konkretno jih dopolnjujejo terenski zapiski Etnografskega muzeja (=EM) v Ljubljani (Marija Jagodic) in Instituta za glasbeno narodopisje (dr. Zmaga Kumer).

Kar ne zavedamo se več, da so — kakor povsod drugod — tudi pri nas po mestih in podeželju pred prvo svetovno vojno hodili potujoči lutkarji z »Gašperčkom«. Sistematično ni še nihče raziskoval, odkod so prihajali, kdo so bili, katere kraje so obiskovali, kaj so igrali. V arhivih naših mest (n. pr. v ljubljanskem mestnem arhivu) bi se dal morda najti kakšen drobec, kaj več pa bo danes že težko ugotoviti.⁸

⁸ Opozarjam na anekdoto, ki jo je omenil rajni akad. slikar Milan Klemenčič v predgovoru k izdaji lutkovne igre Ivana Laha »Snegulčica« (Ljubljana 1953, Lutkovni oder 10): Ko se je (po prvi svetovni vojni, op. N. K.) Lah obrnil na dr. Ivana Tavčarja, da bi dovolil uporabo dvorane v Mestnem domu za lutkovne predstave, ga je ta omalovažujoče zavrnil: »Napravite šotor v Tivoliju in producirajte se tam s svojim Kašperlom!« — Stari Ljubljančani se zares spominjajo lutkarjev v Tivoliju (op. N. K.).

Poročevalec iz Bohinjske Bistrice⁹ omenja, da je v prejšnjih časih kak potujoči lutkar tam »za denar kazal« *»Gašperčka«*. Podobno govori poročilo iz Velesovega nad Kranjem¹⁰ o potujočih »komedijantih« z lutkami. Da so potujoči lutkarji zašli v kraje, ki so bili tiste čase dokaj od rok (Bohinj!), je prav značilno.¹¹ Poročil od drugod nimamo, imamo pa zanimiv zapis iz — tudi dosti odročne — Tuhinjske doline. Marija Jagodičeva (Makarovičeva) je zapisala¹² 10. septembra 1954 po pripovedovanju tedaj 68-letne Marjete Zoretove (p. d. pri Ocepku, Buč 22) in tedaj 84-letnega Martina Zoreta (p. d. pri Jernaču, Laze 19), da je godec Marječkar (?) z Jastrebnega pri Špitaliču igral z lutkama *»Metko in Koširja (ali Koželja)«*.¹³ Marjeta Zoretova je to gledala »pri Kavsarju na Lazah ob ženitovanju pred 50 leti«. Godec je — po pripovedovanju obeh — razpel »rjuho čez kot« in zadaj igral z dvema lutkama, ki ju je »imel na rokah«. Poprej »je nosil roke skrite navzkriž pod pazduhami«, da ljudje lutk niso videli. Metka je imela ruto na glavi, Košir-Koželj pa klobuk. O vsebini igre ni nič znanega. Martin Zore je vedel samo povedati, da so »pripravili vina in klobas« in da je Metka vprašala: »Boš dal kaj za pijačo?«, Košir-Koželj pa je odvrnil, da bo. Godec je dobro posnemal moški in ženski glas. Za »Marječkarjem« »ni nihče več igral z lutkami«.¹⁴

Ta odmev potujočega Gašperčka je vsekakor zanimiv. Godec je zreduciral »oder« na preprosto pregrinjalo, ki pri ročnih lutkah povsem zadošča. Kakšni sta bili lutki in kakšna je bila igra, ne vemo in najbrž ne bomo nikoli izvedeli.

Morda pa smo imeli več takih lutkarjev (godecev), ki jih je zamikal vzgled potujočega »komedijanta«?¹⁵

⁹ ISN vpr. 8. B. 9.

¹⁰ ISN vpr. 8. B. 15.

¹¹ Tuje poreklo lutkarja ni bila ovira. Predstave so bile lahko samo pantomimične, zato ni bilo важно, ali je lutkar znal slovensko ali ne.

¹² Po njenem pripovedovanju in zapiskih zabeležil še sam in vložil v arhiv (ISN II. 51). — Isto je zvedela ekipa Instituta za glasbeno narodopisje 9. maja leta 1960 pri Neži Drolčevi, roj. 1902 (p. d. pri Cejstnarji), Mali hrib 6 (zapis dr. Zmage Kumrove — GNI T. I. B. 44).

¹³ Zapis GNI navaja »Košir pa Meta«.

¹⁴ GNI T. I. B. 44.

¹⁵ Naj samo omenim, da so tudi v Srbiji pred prvo svetovno vojno obiskovali »crkvene sabore« (žegnanja) in semnje (vašare, panadjure) potujoči lutkarji z ročnimi lutkami. Hvaležen sem srbskemu lutkarju Božu Valtroviću iz Beograda za njegovo sporočilo v pismu z dne 18. novembra 1960, kjer pravi med drugim: To »vašarsko pozorište lutaka« vodijo je nekad poznati Milorad Rajčević, »čovek sa četiri sise« (četiri bradavice na prsima). I lutke su bile slične »Kasperlu« i njegove družine, samo što se »Kasperl« tu zvao »Todor«. Pretstava je uvek bila ista, jednolična. Todor bi se posvajao sa ženom. Ona ga je u šreljbi poslala dodavola, davo (vrag) bi došao da ga odnese, pa bi se Todor i davo potukli i davo bi najzad ubio Todora. Tada nailazi Todorova sahrana, a za kovčegom ide njegova žena i kuka, nariče: Kuku Todore! Kuku Todore! Po tom refrenu je i to pozorište dobilo popularno ime »Kuku Todore«.

O »naši« tradicionalni lutki sem imel priliko predavati na I. kongresu za tradicionalno lutkarstvo v Liègeu 1957.¹⁶ Za razstavo ob isti priliki sem prispeval originalnega »lileka«, izdelek Franca Šmigoca iz Bukovca pri Markovcih. V pisani množici tradicionalnih lutk z vsega sveta je bil unikum in je vzbujal mnogo zanimanja in ugibanja.

Obetal sem si izmenjavo mnenj o izvoru »naše« lutke in o morebitnih sorodnih oblikah pri drugih narodih.¹⁷ Toda oblika je bila Zahodu popolnoma neznana in mi ni mogel o njej nihče ničesar povedati. Ker sem vztrajal na svoji domnevi, da je lutka te oblike doma nekje na jugovzhodu, sem zelo obžaloval, da na kongresu ni bilo zastopnikov Bolgarije in Romunije. Pač pa sem prosil za pomoč zastopnika Grčije in Turčije.

Dr. Demetrios Lukatos iz Laografskega instituta grške Akademije znanosti v Atenah je takoj jeseni 1958 raziskal grško ozemlje glede na lutko našega tipa. V obširnem pismu z dne 12. decembra 1958 mi je sporočil uspeh. »Liknites«¹⁸ pod tem imenom v Trakiji ni znan, lutko-dete imenujejo *μωρό* (dete) ali *παιδί* (otrok). Nikjer pa ni mogel odkriti sledu o lutki, ki bi utegnila biti derivat tega pustnega rekvizita. »Dete iz lesa vsekakor obstaja in to nas kot raziskovalce lutk seveda zanima. Lažna mati (navadno moški) se igra nekoliko z njim, ga položi v košaro, govori z njim in ga vrže na tla. To je vse. In to traja samo nekoliko hipov med običaji v pustnih dneh.«¹⁹

Tip »naše« lutke je torej v Grčiji znan kot rekvizit pustnega običaja, a ne kot lutka v našem smislu.

Že 1954 pa je odkrila takšno lutko »kompleksna naučna ekspedicija« bolgarske Akademije znanosti, ne da bi mi o tem kaj slutili! Lutko je našla v Dobrudži, v vasi Sevarju (okr. Kubratsko). Ako bi bil bolgarski zastopnik navzoč 1957 v Liègeu, bi nam bil to lahko povedal in tako prihranil mnogo ugibanja. Žal, so tudi znanstveni stiki z bolgarskimi kolegi tako labilni, da sem dobil posebni odtis iz poročila o navedeni »ekspediciji«²⁰ od ugledne bolgarske kolegije Rajne Kačarove-Kukulove

¹⁶ Gl. kongresno poročilo »Quand les Marionnettes du Monde se donnent la Main...« Congrès international de la marionnette traditionnelle. Commission du Folklore de la Saison Liégeoise, Liège 1958: Niko Kuret, La marionnette traditionnelle des Slovènes, 204—212, in v seznamu razstave (v isti knjigi, 427 sl.): Marionnettes Slovènes (Yougoslavie) 473—474, št. 263, 264 (z dvema slikama).

¹⁷ Prim. Niko Kuret, Slava in propad folklorne in historične lutke. SPor. (15. septembra 1958) št. 216, in isti, K prvemu mednarodnemu kongresu za tradicionalno lutkarstvo v Liègeu, v: SE 12 (1959) 232—233.

¹⁸ Prim. mojo hipotezo (SE, n. d. 122), po kateri bi utegnla biti »naša« lutka zaradi svojega ogrodja (križ) v sorodu s podobno izdelanim »detetom«, ki naj bi se po Dawkinsu oziroma po Vizyenosu imenovalo »liknites«. »Baba« (ali »katsivéla« = naša »ta stara«) nosi v pustnih obhodih s seboj to dete, ki naj bi predstavljalo novorojenega Dioniza.

¹⁹ »Ta star« in »ta stara« nastopata med drugim tudi v Dobrepoljah. V Zagorici smo ju letos (1962) fotografirali: ta stara nosi s seboj dete iz cunj!

²⁰ Kompleksna naučna dobрудžanska ekspedicija prez 1954 godina: Rajna Kačarova-Kukulova, Dnešnoto s' stojanje na narodnata pesen i tancovija folklor v Dobrudža. Sofija 1956, 159—162.

šele z veliko zamudo ... Tudi ona je zvedela, kakor mi piše, »šele zadnji hip pred odhodom, da v Sevarju igrajo z lutkami, ki plešejo. Fotografirali smo ob 7.30 tik pred odhodom ekspedicije, zaradi slabe svetlobe v zgodnji uri se posnetki niso posebno posrečili« (gl. sl.).

Zgodilo se je tisto, kar nam še danes brani, da bi mogli ugotoviti medsebojno zvezo nahajališč lutk tega tipa. Ljudem se zde tako malo pomembne, predstave so tako poredko na vrsti in raziskovalcem so tako neznane, da se jih pri izpraševanju zlepa kdo ne domisli!

Podrobnosti o dobrudžanski lutki mi niso znane. Slika (gl. tabla VI, sl. B) kaže na tleh ležečega in pokritega lutkarja, ki drži v vsaki roki slabo vidno lutko. Še najbolj je podobna »punčki iz cunj«. Ali je v njej kakšno ogrodje (križ, prečnik), ni mogoče ugotoviti. Po navedbi poročevalke lutki samo plešeta, in sicer ob tejle pesmi:

Ot planina sliza, mamó, mlado ovčarče,
na ramo si mosi, mamó, potkovan krivak,
a na krivaka sini šalvari,
sini šalvari, mamó, se naparcali.²¹

Kolikor vem, se bolgarski kolegi ob pojavu te lutke niso posebej ustavljali in dvomim, da se z njo kdo posebej ukvarja, da bi to bilo želeli.

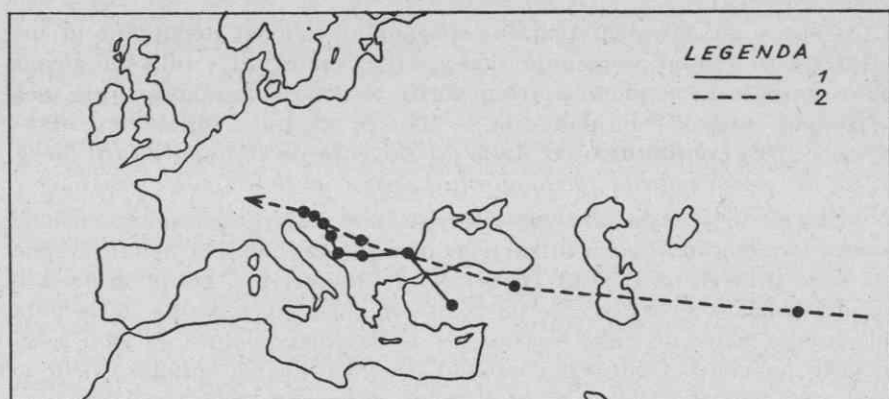
Medtem pa je začel z raziskovanjem tudi zastopnik Turčije na kongresu v Liègeu, univ. prof. dr. Pertev Naili Boratav (Ankara-Paris). Zaradi zaposlenosti v Parizu mu terensko raziskovanje na sedanjem turškem ozemlju sicer ni mogoče, vendar mi je neposredno po kongresu že lahko sporočil zanimiv podatek. Lutka v »našem« načinu je razširjena med Turkmeni v Južni Anatoliji. »Igralec-lutkar leže na tla in si pokrije glavo. Roke si našemi kot dva človeka, mladeniča in mladenko, na kolenu (?) pa je tretja (lutka), ki predstavlja zlobno starko in se imenuje ‚Çömçe Gelin‘. Dialogi in dejanje se improvizirajo. Igra se imenuje ‚Kara-Džör‘.«²² Podrobnejših podatkov ni, raziskave v Turčiji sami bi utegnile biti zelo plodne, kaže pa, da nanje še lep čas ni misliti.

Pri zasledovanju »naše« lutke smo pomaknili črto po zaslugi raziskovanj Nikole Bonifačiča Rožina s Hrvaške v Bosno, iz Bosne v Konavle in od ondod na Kosmet. Bolgarski kolegi so nam jo pomagali potegniti do Dobrudže. Podatek A. R. Yalgina — po posredovanju B. N. Boratava — pa kaže daleč naprej na vzhod, v Malo Azijo, v Južno Anatolijo! To je vsekakor napredek.

²¹ Dobil sem tudi rokopisno zabeleženi napev in ga priložil gradivu (Institut za slovensko narodopisje SAZU).

²² Podatek je iz dela: Ali Riza Yalgın, Cenüpa Türkmen Oymakları, I. İstanbul 1931—1932, 53—54. — P. N. Boratav dostavlja, da se naziv »Kara-džör« ponavlja tudi v nekih ljudskih pravljicah v oblikah »Kara-čor« in »Kara-čöl«, pomeni pa isto. V ljubezenskih romanih, ki opisujejo smrt obeh zaljubljenцев, zrasteta na njunem skupnem grobu dve vrtnici (fant in dekle), vmes pa trnov grm (Kara-čali = zlobna starka), ki obema vrtnicama brani, da bi se združili ...

Opozorilo na tadžikijsko lutko, ki smo zanj hvaležni N. Bonifačiču Rožinu, podaljšuje našo črto sicer res pod vrhove Pamirja, vendar ne smemo prezreti, da gre za tipološko varianto. Tadžikijska lutka je pravzaprav tako imenovana »solo-lutka«, kakršna v rafinirani obliki nastopa še dandanes tudi na zahodu! Zanimivo je pač to, da jo je mogoče ugotoviti tako daleč na vzhodu, v Tadžikistanu. V turški Armeniji, v Erzincanu (Ersingjanu) jo je videl 1939 P. N. Boratav. V pismu mi sporoča, kako poteka taka predstava. Kmečki lutkar séde na tla in si zakrije spodnji del života in eno roko. Na drugo roko si natakne lutko, ki

Domnevna migracijska pot tradicionalne lutke.

1: predstave z dvema lutkama; — 2: predstave z eno lutko

predstavlja otroka. (Ogrodja v obliki križa ne omenja.) »Lutkar je igral mater; igra je bila dvogovor med otrokom in materjo, pri čemer je mati poredneža tudi nabíla...« V neposredni preteklosti so kazali takšno lutko tudi sejmski glumači v Srbiji. To je bila »lutka koju drži čovek i govori iz trbuha ili obično.«²³ Prevzela je ime od junaka ročnih lutk (gl. op. 15), tako da tudi njo imenujejo »Kuku Todore«. Tehnično do skrajnosti izpopolnjene lutke te vrste srečuješ po kabareti zahodnega sveta. Artist-lutkar se pogovarja z njo s svojim normalnim glasom in si odgovarja iz trebuha. Spominjam se, da sem pred nekaj leti v dunajskem Pratru gledal duhovitega lutkarja, ki se je »pogovarjal« s svojim navihanim »Maxijem« in s tem zabaval množico sprehajalcev.

Ta tip lutke sodi po vsem, kar o njej vemo, bolj k ročnim lutkam kakor k »našemu« tipu lutke z ležečim lutkarjem!

²³ Sporočilo Milene Nikoličeve, direktorice Muzeja pozorišne umetnosti, Beograd, z dne 18. februarja 1960.

Domnevna migracijska pot (gl. zemljevid na str. 163) in razširjenost obeh tipov lutk dovoljujeta sklep, da je tadžikijska solo-lutka prodrla v Evropo že v antiki ali najpozneje v srednjem veku s potujočimi glumači. Predstave z ležečim lutkarjem ter dvema ali tremi lutkami pa so verjetno prišle na Balkan šele s Turki. Medtem ko se je lutka prvega tipa razširila kmalu po vsej Zahodni Evropi, pa se vprašujemo, ali so predstave drugega tipa segle čez slovensko etnično mejo. Teoretično bi se bile mogle udomačiti povsod, kamor so prodrli Turki, prav majhna pa je verjetnost, da bi jih zasledili v Zahodni Evropi. Podatkov o tem doslej še ni.

Čeprav so navedeni podatki sporadični, deloma nepopolni in nejasni, pa so vendar vprašanje »naše« lutke raztegnili v tolikšno širino, da o »naši« lutki ne moremo več govoriti. Sistematično raziskovanje vseh prizadetih področij bi pokazalo — ako bi ga bilo mogoče izvesti — presenetljivo *kontinuiteto od Azije do Slovenije in bi osvetlilo tip lutke, ki ga ne pozna nobena zgodovina lutkarstva in še nima svojega imena.*

Sklepi, ki se nam ob tem vsiljujejo, niso več zgolj hipoteza. Da je »lutka s križem in ležečim lutkarjem« doma v Aziji, najbrž ni več dvoma. Da so jo prinesli na Balkan Turki, je več kot verjetno. Da je ob turških vpadih prišla v naše kraje, je po vsem tem naravno. Kako pa so šla pota od »turške meje« do Suhe Krajine ali do Savinjske doline, za zdaj še ni mogoče pojasniti. Godčevsko izročilo, vojaška služba, sezonsko delo so imeli pri tem svoj delež, a tudi — do danes še komaj raziskana — kolonizacija turških elementov (ranjenci, ujetniki, prebegi) na slovenskem ozemlju bi utegnila imeti svojo vlogo.

Raziskovanje tega tipa tradicionalne lutke postaja po vsem tem nova, zanimiva znanstvena naloga v našem domačem in v širokem mednarodnem merilu.

Résumé

DONNÉES NOUVELLES SUR LA MARIONNETTE TRADITIONNELLE EN SLOVÉNIE

Après un compte-rendu de l'auteur sur les recherches effectuées au sujet de la marionnette traditionnelle en Slovénie, publié au »Slovenski etnograf« 10 (1957) 113—124 (rappelons aussi la communication de l'auteur au 1er Congrès de la Marionnette Traditionnelle à Liège, en 1958), les investigations ultérieures n'ont donné que de modestes résultats. On n'a découvert la marionnette du type en question que dans deux autres localités encore. Il s'ensuit de la carte à la p. 157, quel est l'état actuel de nos connaissances sur la diffusion de la marionnette traditionnelle en Slovénie. On y distingue trois zones de diffusion (légenda no. 2), mais on ignore encore, comment les marionnettes aient pu y arriver.

Les spectacles se réduisent partout à la rixe, quelquefois, un protagoniste vivant prend part à l'action qui, ailleurs, se déroule en pantomime, encouragée par les spectateurs. Le scénario en est la querelle autour de la borne de deux fermes, le litige de deux batteurs en grange ou la dispute entre le perceuteur et le paysan. Le dialogue est toujours improvisé, et le spectacle a lieu lors des fêtes de la communauté de village (noces, festins de la Jeunesse — voir planche VI, A, 1—2).

L'auteur fait remarquer, en passant, les rares mentions, en Slovénie, des guignolistes ambulants, et attire l'attention sur un cas de guignol folklorisé.

Le type de la marionnette traditionnelle slovène-croate, caractérisé par sa construction (support en forme de croix rappelant l'épouvantail des champs) et par la technique du jeu (l'animateur couché sous un banc, dissimulé, et tenant debout, des deux mains, les deux marionnettes, à gauche et à droite du banc) est inconnue dans l'Europe Occidentale. L'auteur supposait, dès 1958, son origine balkanique qu'il liait au »liknites« des coutumes carnavalesques de Grèce, et y voyait une importation turque. Grâce aux renseignements de deux participants du Congrès de Liège, M. Démétrios Loucatos (Athènes) et M. Pertev N. Boratav (Ankara-Paris), il est à même de constater, pour le moment, que la marionnette du type »liknites«, en Grèce, n'existe pas (la dénomination même a été employée par Darokins, d'après Vizyenos, et est inconnue parmi le peuple de Thrace), mais qu'il est répandu en Asie Mineure, parmi les Turkmènes de l'Anatolie Méridionale!

L'auteur regrette le trop grand retard avec lequel il a pu prendre note des explorations des collègues bulgares qui, en 1954 déjà (1), ont rencontré ce même type de marionnette dans la région de Dobroudja (planche VI, B, p. 144/145).

Grâce aux données récentes, recueillies par M. Nikola Bonifačić Rožin, il devient plus aisé de suivre le chemin de migration de notre marionnette. Avant de s'établir en Slovénie, elle s'est répandue en Croatie, en venant de Bosnie et de la région de Dubrovnik (Konaple), tout en étant connue aussi chez les Albanais. Les explorations bulgares permettent de suivre son chemin à travers la Péninsule Balkanique et de s'arrêter, grâce à la mention d'un auteur turque, M. Ali Riza Yalgin, en Asie Mineure!

Il ne faut, toutefois, voir qu'une variante typologique de la marionnette en question, si M. Bonifačić Rožin mentionne la marionnette seule du Tadjikistan. Cette marionnette-ci est, d'après son genre, en effet une marionnette »guignol«, répandue, d'après M. P. N. Boratav, aussi dans la partie arménienne de la Turquie. On la rencontre dans les Balkans (en Serbie), elle a eu sa diffusion dans l'Europe toute entière, et est appréciée surtout par les ventriloques.

La carte à la p. 163 représente le chemin supposé de migration de notre type de marionnette: des spectacles à deux marionnettes (légenda no. 1) et de ceux à une marionnette seule (légenda no. 2). Il est probable que la marionnette du type tadjique ait pénétré l'Europe dans l'antiquité ou, au plus tard, au moyen âge, par l'intermédiaire des jongleurs ambulants. Le spectacle à deux (ou trois) marionnettes n'est entré aux Balkans, vraisemblablement, qu'avec l'occupation ottomane. Si les spectacles à une marionnette seule rappelant le guignol se sont bien répandus dans tout l'Occident, on se demande, si ceux à deux (ou trois) marionnettes aient franchi les frontières ethniques slovènes. Théoriquement, ils auraient pu s'établir partout, où les Turcs avaient mis pied, mais on en trouverait difficilement dans l'Europe Occidentale. Les données en font défaut.

Bien que les données recueillies jusqu'à présent ne soient que sporadiques, incomplètes et, parfois, vagues, la notion de la marionnette traditionnelle you-

goslave s'est tellement élargie qu'on ne peut point la considérer tout simplement »yougoslave«. Les explorations systématiques des régions en question — à partir de la Slovénie jusqu'aux contrées du Pamir — ne tarderont pas d'établir une continuité frappante et de mettre en lumière un type de marionnette que ne mentionne aucune histoire des marionnettes et qui, jusqu'à présent, n'a même pas de nom!

Voilà donc un nouveau sujet de recherche assez intéressant des points de vue régional et international.